

YENİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI
Modern Turkish Literature Researches
Temmuz-Aralık 2018/10:20 (197-203)

GÖNLÜNDEKİNİ SÖYLEYEN BİR ŞAİR: NİGÂR HANIM...

Hafize ŞAHİN¹

ORCID: 0000-0002-9705-9302

Anahtar Kelimeler: Şair Nigar Hanım, Şiir.

Refika Altıkulaç Demirdağ'ın, *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri* adlı çalışması 2015 yılında Salkımsöğüt yayınevi tarafından yayımlandı. Nigâr Hanım, 1862-1918 yılları arasında yaşamış, dönemin önemli şairlerindedir. Refika Altıkulaç, bu önemli çalışmasında Nigâr Hanım'ın bütün şiirlerinin çeviriyazısını hazırlayarak kitapta Nigâr Hanım'ın şiir anlayışına dair bir inceleme yazısına yer vermiştir.

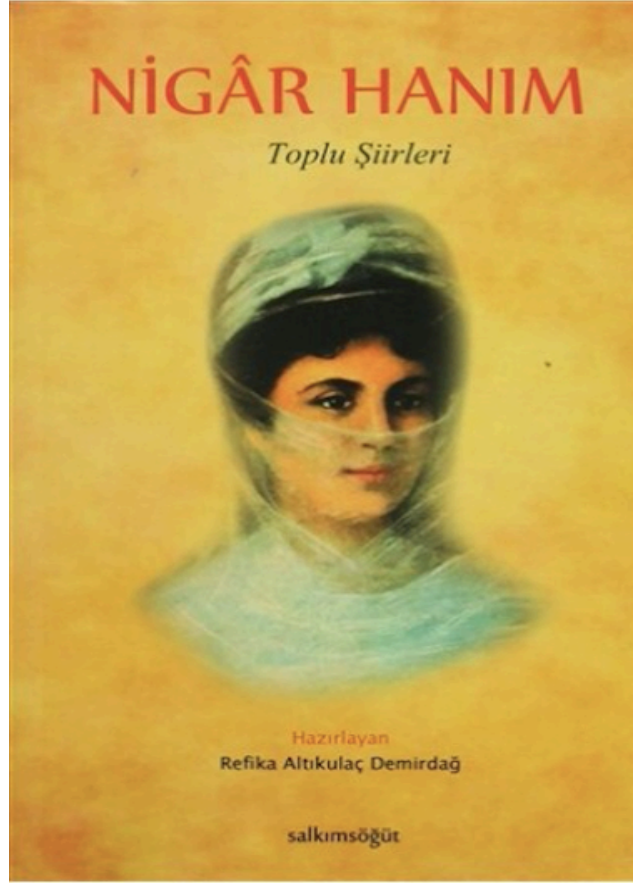
Refika Altıkulaç Demirdağ'ın, *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri*, adlı çalışması adından anlaşılacağı üzere Nigâr Hanım'ın bütün şiirlerinden oluşmaktadır. Kitapta, Nigâr Hanım'ın, *Efsûs (Birinci Kısım)* (1887), *Efsûs (İkinci Kısım)* (1890), *Nîrân* (1896), *Aks-i Sadâ* (1899) ve *Elhân-ı Vatan* (1916) adlı bütün şiir kitaplarının çeviriyazısı yapılmıştır. Bunun dışında kitapta "Önsöz", "Giriş: Şair Nigâr Hanım ve Şiirlerinde Kadın" başlıklı inceleme ve "Sözlük" bölümleri bulunmaktadır. Türk edebiyatının modernleşme çizgisinin de takip edilebileceği bu şiir kitapları, aynı zamanda Türk edebiyatında yaşanan bir değişimin izlenebilmesi açısından da önemlidir.

İstanbul'da doğan Nigâr Hanım, 1862-1918 yılları arasında yaşamıştır. Babası Osman Paşa, annesi Sadrazam Keçecizâde Fuad Paşa'nın mühürdarı Nuri Bey'in kızı Emine Rifati Hanım'dır. Asıl adı Sandor Farkaş olan Osman Paşa 1848'deki Macar ihtilalinden sonra Türkiye'ye iltica ederek ihtida etmiştir. Nigâr Hanım, 7 yaşında iken Madam Garos'un Kadıköy'deki yatılı okuluna devam etmiştir. Bu okulda Fransızca, piyano, resim ve dikişten başka Rumca, İtalyanca ve Ermenice dersler okumuştur. Şükrü Efendi'den Türkçe, Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Örtünme yaşı geldiği için okuldan alınmış; evde piyano ile dil dersleri görmeye devam etmiştir. Nigâr Hanım 1875'te 13 yaşında iken evlenir ve bu evlilikten Sâlih Münir, Sâlih Feridun ve Sâlih Kerâmet adlı üç erkek çocuğu dünyaya gelir. Eşi İhsan Bey'le yaşadığı geçimsizlik nedeniyle 1889'da eşinden ayrılır.

¹ Dr. Öğr. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Tömer.
eposta: hafize@hacettepe.edu.tr

Çocuklarının Galatasaray Lisesinde öğrenim görmesini sağlamıştır. Çocuklarının mutlu olması için İhsan Bey'le 1895'te yeniden evlenirse de eşinin sadakatsizliği, sefahat düşkünlüğü nedeniyle 1902'de son kez boşandıktan sonra kendini çocuklarına, sanatına hasretmiştir. Şişli'deki evinde toplantılar düzenleyerek Ali Ekrem Bolayır, Abdülhak Hamit Tarhan, Recaizade Mahmut Ekrem gibi isimlerin de olduğu kadınlı erkekli seçkin bir sanat çevresini etrafında toplamıştır. Macaristan'a, İtalya'ya, Viyana'ya, Fransa'ya... seyahat etmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında kendisine bağlanan maaş kesintiye uğramış ve savaş yılları onun hayatını da olumsuz etkilemiştir. Tifüse yakalandıktan kısa bir süre sonra 1918'de Şişli Etfal Hastanesinde vefat etmiştir (Bekiroğlu, 2007:83-84).

Nigâr Hanım'ın ilk şiir kitabı *Efsûs (Birinci Kısım)* 1887 yılında yayımlanır. Ardından 1890'da *Efsûs (İkinci Kısım)*, 1896'da *Nîrân*, 1899'da *Aks-i Sadâ* ve en son olarak 1916'da *Elhân-ı Vatan* yayımlanır. Eski harfli Türkçe yayımlanan bu eserler, Refika Altıkulaç Demirdağ'ın titiz çalışması sayesinde 2015 yılında günümüz Latin alfabesiyle yayımlanmıştır. "Önsöz"de, kitabın niçin ve nasıl hazırlandığına dair bilgiler verilir. Şair Nigâr Hanım üzerine pek çok çalışma yapıldığı belirtildikten sonra, Nigâr Hanım'ın döneminde kitaplarının yurtiçinde ve yurtdışında yayımlandığına dikkat çekilir. Nigâr Hanım'ın kitapları ses getirse de kitaplarının çevirisinin olmaması okur kitlesinin devamlılığını engellemiş ve unutulmasına neden olmuştur. Refika Altıkulaç Demirdağ çeviriyazı ile Nigâr Hanım'ın ulaşılabilir ve okunabilir olacağını vurgularken aynı zamanda yeni çalışmaların yapılabilmesinin de yolunun açılacağına değinir. Refika Altıkulaç, heyecan verici bir fikir olarak gündeme gelen böylesi bir çalışmanın hazırlanırken hangi zorluklarla karşılaştığından bahseder: Nigâr Hanım'ın yaşadığı dönemin sanat anlayışı ve dili kullanma biçimi, şairin farklı dillerden yararlanması gibi unsurlar (2015:10); çalışmanın zaman zaman sekteye uğramasına neden olmuş ve kitabın hazırlık sürecini uzatmıştır.

Refika Altıkulaç Demirdağ, "Giriş: Şair Nigâr Hanım ve Şiirlerinde Kadın" başlıklı incelemede Fuat Köprülü'den alıntıyla Nigâr Hanım'ın üslubunun neden farklı olduğunu vurgular. Fuat Köprülü², Mihri, Zeynep, Fıtnat Şeref gibi şairler bir yana bırakılacak olursa Nigâr Hanım'ı edebiyatımızda

² KÖPRÜLÜ, Fuad (1924). "Nigâr Hanım, Bugünkü Edebiyat", İstanbul: İkbâl Kütüphanesi: 251.

“canlı ve samimi eserler bırakan hemen ilk şâiremiz” diye tanımlar. Köprülü’nün “canlı ve samimi” (2015:18) sözleri şiirinde bireyin duygusuna, iç dünyasına, dünyevi tarafına dair çıkarımları işaret eder. Refika Altıkulaç, diğer araştırmacılar tarafından da onun üslubunun farklı oluşunun üzerinde durulduğunu (2015:18) belirtir ve Nigâr Hanım’ın şair kimliğinde Türk edebiyatında kadın söyleminin izlediği seyrin izlenmeye değer oluşunun altını çizer.

Şair Nigâr Hanım’ın şiir dünyasının ve şairliğinin söz konusu edildiği “Giriş: Şair Nigâr Hanım ve Şiirlerinde Kadın” başlıklı incelemede Refika Altıkulaç’ın Nigâr Hanım’ın şiir anlayışı, hayatı ve edebî serüvenine dair tespitleri ve analizleri yer alır. İncelemede her bir şiir kitabı üzerinde durulmuş ve Nigâr Hanım’ın biyografisine koşutluk arz eden şiirindeki değişimlerden bahsedilmiştir. Nigâr Hanım’ın şiirlerinin kolay anlaşılması için kitabın arka kısmında 50 sayfalık bir sözlük bulunmaktadır.

Efsûs (Birinci Kısım) (1887), 14 yaşındaki bir genç kızın kaleminden dökülenlerdir. Klasik edebiyatın izleri görülen eserde Nigâr Hanım, “Tahmid”, “Tasliye” ve “Takdis” başlıklarına yer verir. Nigâr Hanım’ın yenilikçi tutumu ise kendini “Arz-ı mâfi’z-zamir” başlığıyla kitapta yer alan önsözde kendini gösterir. Refika Altıkulaç Demirdağ önsözün “gönlümdekini söyleme” anlamına geldiğini belirterek şöyle değerlendirir:

“Şair, okura şiirini sunarken şiir anlayışı hakkında kısa bir açıklama yapmaktadır. Nigâr Hanım, bu kitabının on dört yaşından beri yazılmış şiirlerinden oluştuğunu söyler. Son olarak da şiirleri hakkında, ‘Evlâd çirkin olsa sevildiği gibi güzel olmayan bu şi’irlerim de bana pek sevgilidir. Ben bunların çirkinliğini değersizliğini i’tiraf ettikten sonra başkaları tarafından tekrâr u tekellüfe hâcet görülmez ümidindeyim.’ diyerek bu bölümü sonlandırır.” (2015:14)

Refika Altıkulaç Demirdağ, bu girişin ardından kitapta “Münâcâ’at”, “Na’t” ve “Medhiyye” şiirlerinin yer aldığını; bu şiirlerin ise Nigâr Hanım’ın “geleneğe yaslanan yanını” gösterdiğini belirtir. Bu şekilde kitabını tanzim etmesinin sıradışı olmadığını vurgular, “Allah’a, peygambere ve padişaha övgü” şiirleriyle kitabına başlamasını gelenekle bağdaştırır. Nigâr Hanım bu ilk şiir kitabında tercümelere de yer verir. Lamartin’den bir kıta, Alfred de Musset’ten çevrilen bir şiir parçası da kitapta yer alır. (2015: 14-15)

Efsûs (İkinci Kısım) (1890), ise Nigâr Hanım’ın evlendikten sonra yayımladığı şiir kitabıdır. İlk kitabındaki genç kız kaleminin yansımalarının aksine okur; “evlenmiş, çocukları olmuş, hayattan aradığını bulamamış bir genç kadının dünyasıyla” (2015:15) karşılaşır. Nigâr Hanım şiir kitabında sadece şiirlerine yer vermez, şiiri üzerine yazılan mektup ya da takriz nevinden metinleri de kitabına dâhil eder. Nigâr Hanım, kardeşinin vefatından duyduğu üzüntüyü, çocuklarının verdiği ilhamla evlatlarına söylediği nasihatleri şiirlerinde işler. “Mersiye” başlıklı şiirini kardeşinin vefatı üzerine kaleme alır. “Mersiye” başlığını taşıyan şiirden önce, şiirin yazılma süreci hakkında bilgi verir. Nesir şeklindeki bu anlatı şöyledir:

“Ecel kazâ suretiyle terk-i hayat eden birâderim ki, suret-i fevti gâyetle mükedderdir; bir leyl-i vahdetimde onun yâd-ı haziniyle me’yûsu'l-fu’âdken hırz-ı cânım gibi muhafaza ettiğim resmini elime alıb temâşâ eyledim!

Bu hâl mûcib-i istiğrâk olub defn edildikten iki gün sonra bir mersiye söylemiş olduğumu tahattur etdim. Derhâl perâkende evrakım arasında taharrîye başladım, taharrîyâtım neticesi semeresiz kaldı. Bir sûretini bulamadım; hayfâ ki kendi gibi hakkında söylenen mersiye dahî mahv u bi-nişân olmuşdu...

İşte bu hâl-i teşeddüd ızdırâb-ı derûna sebebiyet verdi, garibâna ağlayarak ikinci def’a olmak üzere âtideki mersiyeyi nazm etdim.” (2015: 111).

Sonrasında ise kardeşini nasıl andığından bahseder. Bütün gece iki gözü iki çeşme olarak ağladığını, şiirini söylerken de ağlamaya devam ettiğini dile getirir. Kardeşinin hayattaki arkadaşı olduğunu ise “Efsûs ki; devrân o yegâne şerikimi bana çok gördü...” (2015:111) sözleriyle ifade eder. Kardeşinin çok daha önce, küçük bir yaşta öldüğünü ise “Eyvâh ki sâ’ik-i takdir onu küçük yaşında aldı götürdü de benim ömr-i bed-bahtânemi on sene sonra hakkında yeniden mersîye-hân olacak kadar temdîd etdi” (2015:111) cümleleriyle anlatır. Bu yaşadıklarının tesiriyle şiirini oluşturan Nigâr Hanım, hatıraların ruhunda canlanması sebebiyle neredeyse kardeşinin o gece vefat etmiş gibi hissettiğini, bu kedere ve acıya ancak tabiatın galebe geldiğini, gecenin gündüze teslim olduğu sabaha karşı bir zamanda bir iki saat uykuya dalmakla anladığını vücudundaki kırıklıktan hissettiğini dile getirir. Şiir her ne kadar “Mersiye” başlığını taşısa da Nigâr Hanım, yenilikçi bir söylemle kardeşinin vefatından duyduğu üzüntüyü yansıtır. Modern Türk şiirinde olduğu gibi Nigâr Hanım, yaşadıklarını içten bir gönül döküşü ile anlatır. Beraber okula gittiklerinden, kardeşinin sekiz yaşında vefat ettiğinden bahseder: “Pek küçükken hem-dem olmuşdun bana mektepte sen/Bu felâkethânde hayfâ bıraktın şimdi tek”; “Tam sekiz yaşında idin hâk içinde ihtifâ” (2015:111).

“Mersiye” şiiri gelenekte olduğu gibi beyit şeklinde değil, on dizeden oluşan dört bölümden oluşur. Klasik Türk edebiyatında mersiyeler genellikle terakib-i bend ve terci-i bend nazım şekilleri ile kaleme alınır. 3 ila 10 bölümden oluşan bu nazım şekilleri beyit esasına dayanır. İçerik olarak da Nigâr Hanım’ın mersiyesi klasik edebiyattakinden farklıdır. Mersiyelerdeki “dünya ve felekten yakınma”, “övgü”, “yas” ve “dua” bölümleri Nigâr Hanım’ın mersiyesinde yoktur. Nigâr Hanım, ilk bölümde ecelin kardeşini elinden aldığından, kalbinin ağladığından bahseder; ikinci bölümde ise bu acının kalbine hançer gibi sokulduğunu anlatır. Üçüncü bölümde kardeşinin bu kazayı sekiz yaşında geçirdiğini ve son olarak dördüncü bölümde ise ölümün kardeşine yakışmadığını dile getirir. Şekil bakımından sadece klasik mersiye ile benzerliği bent sonundaki dizinin bölüm sonlarında tekrar edilmesidir. Kısacası gelenekten izler söz konusu ise de şekil bakımından bir yenileşme söz konusudur.

Nîrân (1896) adlı şiir kitabı “Hanımlara Mahsûs Gazete Kütübhânesi”nce yayımlanır. Refika Altıkulaç, bu şiir kitabının şairin bütün şiir kitapları arasında özel bir yeri olduğuna değinir (2015:19). *Hanımlara Mahsus Gazete*’nin imtiyaz sahibi kişi İbnü’l-Hakkı Mehmed Tâhir’dir, şiir kitabında ona ait bir “İfâde-i Mahsûsa” metni vardır. Bu metinde kadınların ilerlemesinin o kavmin ilerlemesindeki öneminden bahsedilir, İslam hanımlarının Avrupa’da marifetli ve mütefennin olmadığına dair oluşan kanaatin yıkılmak istendiği vurgulanır ve bazı kimselerin hanımların gazeteye yeterince muavenet edecek iktidarda olmadıklarını düşünseler de Nigâr Hanım ve diğer hanımların kendilerine müracaatını olumlu karşıladıkları belirtilir. Nigâr Hanım’ın Fransızca, Macarca, Latince dilleri bildiği, şairlik yeteneği gibi konular hakkında bilgi verilir. Nigâr Hanım da cevaben bir yazı kaleme alır ve kadınların eğitilmesinin önemini kadının ev hayatındaki rolü ile bağdaştırır:

“Zîrâ evlâd ilk terbiyeyi vâlideden alır; ta’allüm ve tefennün ile vatana hizmet etmeye çalışmak ise valideler için en mukaddes bir vazifedir.” (2015: 139)

Görüldüğü üzere çocukların eğitiminde annenin eğitimi olmasının önemini vurgulayan Nigâr Hanım; *Nîrân* (1896) adlı bu kitabında şiirlerin yanı sıra tercüme ve düzyazı niteliğinde başka yazılara da yer verir. Refika Altıkulaç, Nigâr Hanım’ın kadın duyarlılığını şiirlerinde yansıttığını, eşyle ayrılığının hayatına yansımalarının şiirinde tezahür ettiğini ve şiir anlayışında eski şiirin imgelerine yer verdiğini belirtir.

Aks-i Sadâ (1899), isimli şiir kitabı ise Nigâr Hanım’ın olgunluk dönemi eseridir. Diğer eserlerinde olduğu gibi bu kitabında da tercüme, şiir ve düzyazı gibi farklı türde metinler vardır. Sanat anlayışını yansıttığı metinlerin de yer aldığı bu şiir kitabında Nigâr Hanım, diyalog ve öyküleme tekniklerini kullanır. Yazılarında ve şiirlerinde evlilik, kadın-erkek ilişkisi, çocuk terbiyesi gibi konuları kendi hayatından yola çıkarak ele alır. İstanbul’u, bazen de doğadaki gözlemlerini kaleme alır. Öyküleme tekniğini kullanarak şiire yaklaşan bir üslupla gözlemlerini yansıtır. “Kar Fırtınası” başlıklı metinde kar estetiği şöyle dile getirilir:

“Savuruyor, savuruyor, bir gird-i bâd-ı müdhiş-ı şedîd iniltir, mahûf uğultular ile zeminden kaldırdığı karları, toz, aks-i şu’â-i şems ile pırlanta tozu halini alan karları semâya uçuruyor; öyle ki bu havada puyân olan gubâr-ı revnâkdarı semâ mı zemine yoksa zemini mi semaya itâre ettiği fark olunmuyor.” (2015: 248)

Refika Altıkulaç Demirdağ, Nigâr Hanım’ın *Aks-i Sadâ* isimli şiir kitabında matem yazılarının öne çıktığını ve mersiye türündeki şiirlerde şairin acılarını anlattığını belirtir. Ölüm konusunun belirgin şekilde işlenmesini ise dönemin sanat anlayışı ile bağdaştırır (2015: 27). Hayattan ve vefasızlıktan sık sık şikâyet eden Nigâr Hanım, romantik bir ruhla şiirlerini ve yazılarını kurgular. Ne kadar yaşamdan şikâyet etse de gerçekte yaşamayı seven bir ruha sahip olduğu da kaleminde yankı bulur.

Elhân-ı Vatan (1916) ise Nigâr Hanım'ın son şiir kitabıdır. *Elhân-ı Vatan* şiir kitabında millî duygular ve vatanseverlik dile getirilir. Vatan şiirlerinden oluşan bu küçük kitapta dönemin savaş hâli yansır. “Çanakale’de Türk Ordusu” başlıklı şiirde kazanılan zafer dizelere şöyle yansır:

“Bu bir zafer ki mübârek hayâl fevkinde,
Bu bir gazâ ki mukaddes mu’azzâm u mebrûr,
Edib de dost ile a’dâyı hürmete mecbûr
Ağarttı vechimizi her misâl fevkinde” (2015: 298)

Nigâr Hanım Toplu Şiirleri adlı çalışma, günümüz araştırmacılarının bütünüyle Nigâr Hanım'ın şiirlerine ulaşılmasını sağlayacağından Nigâr Hanım ve dönemindeki şiir anlayışı üzerine yapılacak araştırmalarda büyük kolaylık sağlayacaktır. Ulaşılabilirlik sayesinde daha çok okunabilecek ve Nigâr Hanım'ın şiirleri farklı okuma yöntemleri ile incelenebilecektir. Bununla birlikte metinlerin orijinaline, eski yazı defter ya da notlara nereden ulaşılacağı kitapta belirtilmemiştir. Hangi nüshalardan yararlandığının belirtilmesi bu tür çalışmaların bilimsel temelini göstermek açısından iyi olurdu. “Giriş: Şair Nigâr Hanım ve Şiirlerinde Kadın” başlıklı incelemede Nigâr Hanım'ın üslubu şiir kitaplarına paralel olarak değerlendirilmiş ve hayatı hakkında yer yer bilgiler verilmiştir; ancak Nigâr Hanım'ın ayrıntılı bir biyografisi ve Nigâr Hanım üzerine yapılan araştırmaların kaynakçası kitapta olsa iyi olurdu.

Şair Nigâr Hanım, modern Türk edebiyatında kadın algısının yansıdığı önemli şairlerden biridir. Bir asrı aşkın bir süredir metinlerinin çeviriyazısı olmaması onun şiirlerinin okunmasındaki önemli bir engeldir. Ayrıca zamanın ve değişen algının da bunda rolü vardır. Refika Altıkulaç'ın şairin bütün şiirlerini günümüz alfabesine çevirdiği bu toplu şiir kitabı onun okur kitleleriyle yeniden buluşmasını sağlayacak ve Nigâr Hanım'ın kaleminde kadın algısının döneminde nasıl yansıdığının tespit edilmesinin yolunu açacaktır. Gelenek ve modern unsurların iç içe geçtiği şiir ve düzyazılarda, şairin kendi “ben”ini ve hayatını yansıttığı görülür. Türk edebiyatının modernleşme sürecinde kadın bir şairin varlığı ve konuları ele alma biçimi yeni okuma yöntemlerine açıktır.

Refika Altıkulaç, Nigâr Hanım'ın şiirlerinde annelik, kadınların vazifeleri gibi konuları ele aldığını söyleyerek konuların işleniş tarzının kadınca bir söylemle gerçekleştiğini vurgular: “(...) bu tutum toplumun kabul ettiği ve hatta beklediği kadınca olma durumlarıyla ilişkilidir. Bu beklentinin dışına çıkan özgürlükçü bir üslubu olduğunu söyleyemeyiz.” (2015: 18) Nigâr Hanım'ın şiirlerinde; kadının toplumsal rollerinin göz ardı edilmediği, kadına yeni rollerin biçilmediği, isyankâr olmayan bir kadın portresi çizilir.

Refika Altıkulaç Demirdağ'ı bu titiz ve incelikli çalışması için tebrik eder, Türk edebiyatının önemli bir döneminde gelenek-modern çizgisinin yansıdığı şiir kitaplarını günümüz okuruyla buluşturduğu için teşekkür ederiz.

Kaynakça

Hafize ŞAHİN

Bekiroğlu, Nazan (2007). "Nigâr Hanım", *İslâm Ansiklopedisi*, 33.c., sayfa: 83-85.

Şair Nigâr Hanım. *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri* (2015). (Hazırlayan: Refika Altıkulaç Demirdağ).
Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.